

Poznań, dnia 17 czerwca 2022 r.

dr hab. Dariusz Nowak, prof. UEP
Instytut Zarządzania
Katedra Zarządzania Zasobami Przedsiębiorstwa

Recenzja
rozprawy doktorskiej
mgr Magdaleny Klaudii Kowalskiej pt.:
„Standing finansowy a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w Polsce. Badania sektorowe”,
napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Nataszy Duraj, prof. UŁ oraz promotora
pomocniczego dr Anny Misztal

1. Podstawa przygotowania recenzji

Podstawą formalną przygotowania recenzji jest pismo Przewodniczącego Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse pana dra hab. Rafała Matery, prof. UŁ z dnia 16 maja 2022 r., w sprawie dokonania oceny pracy doktorskiej pani mgr Magdaleny Klaudii Kowalskiej.

Podstawą merytoryczną oceny jest rozprawa doktorska pt. „Standing finansowy a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w Polsce. Badania sektorowe”, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Nataszy Duraj, prof. UŁ oraz promotora pomocniczego dr Anny Misztal.

W recenzji dokonano oceny zasadniczych aspektów rozprawy doktorskiej, w tym: wyboru problematyki badawczej i uzasadnienie tematu, celów, hipotez, problemów badawczych, zakresu rozprawy, źródeł informacji i metod badawczych, struktury i zawartości merytorycznej dysertacji, rezultatów rozprawy. W końcowej części sformułowano konkluzję kwalifikacyjną całej dysertacji.

2. Problematyka badawcza i uzasadnienie wyboru tematu rozprawy doktorskiej

Postępująca degradacja środowiska, zmiany klimatyczne oraz wyczerpywanie się zasobów powodują, że wiele przedsiębiorstw wdraża zarówno w działalności operacyjnej, jak i strategicznej idee zrównoważonego rozwoju. Przejawia się to przede wszystkim w oszczędnym gospodarowaniu surowcami i innymi zasobami, ograniczaniu emisji zanieczyszczeń i gazów cieplarnianych, recyklingu, wykorzystywaniu technologii energooszczędnych i przyjaznych środowisku, a także poszukiwaniu partnerów biznesowych wyznających podobną filozofię. Głównym motywem inicjowanych zmian jest przekonanie, że działalność operacyjna firmy, bez względu na fakt, czy jest to produkcja, handel czy usługi nie powinna przyczyniać się do pogorszenia warunków życia zarówno obecnym, jak i przyszłym pokoleniom. Należy jednak podkreślić, że działania takie mają zarówno

negatywne, jak i pozytywne konsekwencje. Z jednej strony wpływają na wzrost kosztów działalności przedsiębiorstwa, z drugiej przyczyniają się do zwiększenia pozycji konkurencyjnej i poprawy wizerunku.

W powyższą tematykę wpisuje się problematyka poruszona w dysertacji doktorskiej pani mgr Magdaleny Klaudii Kowalskiej, która za przedmiot swoich rozważań przyjęła standing finansowy, wychodząc moim zdaniem z słusznego założenia, że stanowi on „(...) *swoisty wyraz ogólnej sytuacji finansowej, która ma zasadnicze znaczenie dla pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa na rynku*” (s. 4). Tak sformułowany przedmiot zainteresowań jest aktualny, ambitny, interesujący, wymagający znacznego zaangażowania i doskonałego warsztatu badawczego. Wpisuje się również w aktualne trendy badawcze oraz ich implementację w praktykę gospodarczą.

W pracy Doktorantka skupiła swoją uwagę na ocenie wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw według sekcji PKD2007 w ściśle określonym przedziale czasu, obejmującym lata 2008-2019. Zaprezentowany przedmiot badań ma skomplikowany i wielopłaszczyznowy charakter, co powoduje, że wpisane go w ramy zarządzania finansami, zwłaszcza w sytuacji permanentnie zmieniających się uwarunkowań ekonomicznych, było zadaniem trudnym, złożonym i skomplikowanym. Rozwiązanie wskazanego problemu wymagało z jednej strony sumiennych i pogłębionych studiów literaturowych, z drugiej odpowiedniego warsztatu metodycznego i zaawansowanych badań empirycznych. W moim przekonaniu Autorka w obydwóch wskazanych obszarach wykazała się ponadprzeciętnymi umiejętnościami.

Wybór tematu rozprawy, jej przedmiot i zakres są ważne, aktualne i perspektywiczne, zarówno z poznawczego, jak i naukowego punktu widzenia. Z jednej strony wzbogacają zasoby dotychczasowej wiedzy dotyczące wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój, z drugiej charakteryzują się wysoką użytecznością dla praktyki gospodarczej oraz stanowią inspirację dla innych badaczy. W mojej opinii zaprezentowana analiza, refleksje, opinie i autorskie wnioski stanowią swoisty przyczynek do rozwoju teorii badanych zjawisk, wkład w rozwój metod badawczych, a także głos w dyskusji, będący inspiracją do polemiki i twórczej dyskusji.

3. Ocena hipotezy i celów badawczych rozprawy doktorskiej

Zgodnie ze sformułowaniem zamieszczonym we wstępie celem rozprawy „(...) *jest ocena wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019*” (s. 4). Moim zdaniem prezentowany cel jest logiczny, merytorycznie poprawny, jego rozbiór pozwala stwierdzić, że Autorka skupiła się na interesującym, zarówno z praktycznego, jak i teoretycznego punktu widzenia problemie, który dotyczy relacji jaka zachodzi między sytuacją ekonomiczno-finansową przedsiębiorstwa a działaniami podejmowanymi w zakresie zrównoważonego rozwoju. Ponadto uważam, że podjęta problematyka została prawidłowo zdefiniowana oraz racjonalnie usytuowana zarówno w conceptualnej warstwie rozprawy, jak i w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach. Należy również podkreślić, że realizacja celu wymagała znacznego zaangażowania oraz doskonałego warsztatu badawczego.

Niewielkim mankamentem jest natomiast brak rozbicia „celu podstawowego” na szczegółowe kwestie badawcze, w tym dotyczące aspektów teoretycznych, poznawczych czy aplikacyjnych. Ich wyodrębnienie znacznie ułatwiłoby odbiór pracy, zwłaszcza biorąc pod uwagę skomplikowany charakter przeprowadzonych badań. W mojej opinii szczegółowa analiza treści rozprawy pozwala stwierdzić, że Autorka prócz „celu głównego” zrealizowała:

- cel teoretyczny, w ramach którego dokonała systematyzujących studiów dotyczących zrównoważonego rozwoju oraz analizy relacji zachodzącej między standingiem finansowym, a zrównoważonym rozwojem, ponadto dokonała krytycznego przeglądu dotychczasowego dorobku akademickiego w podjętej problematyce,
- cel empiryczny, w ramach którego dokonała kompleksowej, wielowymiarowej oceny wpływu kondycji ekonomiczno-finansowej firm na zrównoważony rozwój,
- cel aplikacyjny, w ramach którego przedstawiła rekomendacje oraz wskazała kierunki przyszłych badań nad zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw.

Określony przez doktorantkę cel był podstawą sformułowania hipotezy badawczej: „*Standing finansowy ma istotny statystycznie wpływ na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019*” (s.5), którą rozbiła na sześć hipotez pomocniczych (s. 5):

- H1: „*Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw ma złożony charakter, determinowany jest on przez szereg czynników wewnętrznych i zewnętrznych, których prawidłowe rozróżnienie ma kluczowe znaczenie dla jego realizacji*”;
- H2: „*Posiadanie odpowiedniego standingu finansowego, którego przejawem jest płynność finansowa, rentowność, sprawność działania oraz właściwa struktura finansowa wpływa na realizację celów zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw*”;
- H3: „*Rozwój ekonomiczny (R_e) charakteryzuje się wyższym poziomem dynamiki od rozwoju społecznego (R_s) i środowiskowego ($R_ś$) w przedsiębiorstwach wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019*”;
- H4: „*Standing finansowy przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 posiada dodatnią dynamikę w latach 2008-2019*”;
- H5: „*Standing finansowy z okresu poprzedniego ($t-1$) ma wyższy istotny statystycznie wpływ na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w okresie bieżącym (t) w porównaniu z wpływem standingu finansowego z okresu bieżącego (t)*”.
- H6: „*Płynność finansowa ma największy istotnie statystycznie wpływ na rozwój ekonomiczny, społeczny i środowiskowy przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019*”.

W moim przekonaniu zarówno hipoteza badawcza, jak i hipotezy pomocnicze H3, H4, H5 i H6 są trafnie sformułowane, i dobrze porządkują dalszy tok postępowania badawczego. Uwagę chciałbym zgłosić natomiast do hipotez H1 i H2, które nie mają charakteru założenia podlegającego sprawdzeniu statystycznemu. Hipoteza, zgodnie z definicją, jest zdaniem bądź przypuszczeniem, które podlega confirmacji bądź falsyfikacji. Sformułowania typu „*złożony charakter*” (co to oznacza?), „*szereg czynników*” (to znaczy ile?), „*kluczowe znaczenie*” (to znaczy jakie?), „*posiadanie odpowiedniego standingu*” (czyli jakiego?) i dalsze są nieprecyzyjne, nie można zatem ich zweryfikować statystycznie. Chciałbym jednak podkreślić, że powyższa uwaga nie wpływa na całkowicie pozytywną ocenę omawianej dysertacji. Warto natomiast zwrócić uwagę na umiejętnie rozbicie hipotezy głównej na cztery poprawne założenia szczegółowe, które umożliwiły Doktorantce prawidłowe rozplanowanie badania, a także przyjęcie odpowiednich narzędzi badawczych, co uchroniło Ją od pominięcia ważnych kwestii dotyczących sprecyzowanego w pracy problemu bądź uwzględnienia aspektów niezwiązanych ściśle z przedmiotem badań. Ponadto chciałbym wskazać na umiejętność Autorki w zakresie syntetycznego ujęcia problemów badawczych. W mojej opinii są one optymalnie zdefiniowane zarówno pod względem jakościowym, jak i ilościowym, co umożliwiło ich weryfikację.

Sumując, uważam, że postawiony problem badawczy, cel i hipotezy są niezwykle ważne, zostały poprawnie określone i zdefiniowane, i należy je uznać za w pełni zasadne i odpowiednie dla rozprawy doktorskiej. Można zatem uznać, że ta część rozprawy jest kompletna, wyczerpująca i poprawna, zawiera bowiem wszystkie wymagane elementy o właściwej treści merytorycznej i formalnej dla tej części rozprawy.

4. Zakres rozprawy, źródła informacji i metody badawcze

Cel pracy, hipoteza główna oraz pomocnicze wymagały zastosowania odpowiednich narzędzi badawczych i weryfikacyjnych. Autorka zastosowała interdyscyplinarną analizę przy wykorzystaniu różnorodnych metod.

Pierwsza część pracy o charakterze teoretyczno-poznawczym, obejmująca rozdział pierwszy i drugi opracowana została na podstawie bogatej literatury tematu. Cytowane źródła obejmują 249 pozycji, w tym można zidentyfikować artykuły z czasopism oraz publikacje zwarte. Dobór, zakres, jak i opracowanie prezentowanej literatury należy uznać za poprawne. Doktorantka w rozdziałach teoretycznych krytycznie i umiejętnie przetwarza informację, i na tej podstawie formułuje polemiczne wnioski i opinie.

W części empirycznej Autorka zastosowała głównie ilościowe metody badawcze, weryfikacja hipotez wymagała bowiem zastosowania zaawansowanych narzędzi statystycznych. Badanie zostało przeprowadzone w trzech etapach. W etapie pierwszym Doktorantka opracowała wskaźniki rozwoju ekonomicznego, społecznego i środowiskowego oraz zdefiniowała syntetyczny wskaźnik zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. Ponadto zbadała trend wskaźnika w badanym okresie, a także stopień zależności pomiędzy komponentami zrównoważonego rozwoju. W etapie tym wykorzystowała korelację liniową Pearsona oraz metodę najmniejszych kwadratów. W kolejnym etapie skupiła się na opracowaniu syntetycznych wskaźników płynności finansowej, rentowności, sprawności działania, struktury finansowej oraz standingu finansowego. Dodatkowo Autorka zaprezentowała wybrane statystyki opisowe, a także zbadała trend wskaźników oraz stopień zależności pomiędzy komponentami standingu finansowego z zastosowaniem korelacji liniowej Pearsona. Ostatni etap obejmował zbadanie wpływu standingu finansowego oraz jego wymiarów na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw i jego komponenty. Również w tym etapie wykorzystowała współczynnik korelacji liniowej Pearsona, klasyczną metodę najmniejszych kwadratów oraz metodę pozornie niepowiązanych równań. Na wyróżnienie zasługuje fakt zobrazowania procedury badawczej wykresem, dzięki któremu staje się ona czytelna i przejrzysta. Atutem pracy jest również wyznaczenie wskaźników rozwoju ekonomicznego, społecznego i środowiskowego na podstawie imponującej liczby 23 zmiennych diagnostycznych. W mojej opinii przyjęta procedura jest poprawna, pozwoliła bowiem Autorce zweryfikować przyjęte hipotezy, a także zrealizować cel podstawowy.

Chciałbym również podkreślić, że bardzo wysoko oceniam próbę badaną, która została zidentyfikowana na podstawie Banku Danych Lokalnych, Platformy Analitycznej Systemu Wspomagania Analiz i Decyzji oraz raportów tematycznych Głównego Urzędu Statystycznego, przy jednoczesnym przyjęciu właściwego kryterium, jakim była liczba zatrudnionych. Okres badawczy obejmował lata 2008-2019, przyjęty zakres w mojej opinii jest właściwy, analiza szerokiej rozpiętości danych pozwala bowiem z jednej strony uchwycić właściwy kierunek zmian, z drugiej uniknąć precyzowania wniosków na podstawie ograniczonych danych, co mogłoby zakłócić rzeczywisty obraz rozpatrywanego zagadnienia.

Ponadto, w mojej opinii dobór, analiza oraz opracowanie obszernego materiału empirycznego (obejmującego lata 2008-2019) są rzetelnie, profesjonalnie i sumiennie przeprowadzone. Autorka umiejętnie gromadzi, analizuje i przetwarza zawarte w nim informacje, weryfikuje je i formułuje krytyczne wnioski, które mogą być podstawą konkretyzowania polityki przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju. Na podkreślenie zasługuje również umiejętność łączenia zagadnień teoretycznych, prezentowanych w rozdziałach pierwszym i drugim, z konkretną analizą empiryczną, ukazaną w rozdziałach prezentujących wyniki badań. Szerokie spektrum stosowanych metod i instrumentów, konstrukcja badań, a także dobór próby badanej powodują, że mgr Magdalena Klaudia Kowalska konsekwentnie i bez zakłóceń realizuje swoje zamierzenia, i tym samym wyjaśnia w dysertacji wiele istotnych kwestii dotyczących wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw.

5. Struktura i zawartość merytoryczna dysertacji

Oceniana praca ma charakter teoretyczno-empiryczny, o dużym ładunku poznawczym. Wymagała krytycznego i retrospektywnego przeglądu literatury, a także odpowiedniej metodyki, dzięki której Doktorantka zweryfikowała przyjęte hipotezy badawcze. Składa się z wprowadzenia, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz spisów rysunków, tabel i wykresów. Całość obejmuje 199 stron, z czego 174 stanowią zasadniczą część. W tekście rozprawy zamieszczono 10 czytelnych rysunków, 40 prawidłowo rozmieszczonych tabel oraz 10 trafnie zaprojektowanych i poprawnie wkomponowanych wykresów. Szata graficzna znacznie wzbogaca wysoką wartość poznawczą pracy, jednocześnie ułatwiając jej odbiór i przekaz. W mojej opinii wszystkie części pracy stanowią zgodną, wzajemnie się uzupełniającą i logiczną całość, merytorycznie poprawną, podporządkowaną realizacji celu podstawowego.

We wstępie Autorka uzasadnia wybór problematyki badania, wskazuje na istniejącą lukę badawczą, a także prezentuje cel podstawowy oraz hipotezy, w tym badawczą i pomocnicze. Pewien niedosyt budzi jednak stosunkowo uboga prezentacja metodyki, a także brak celów szczegółowych i problemów badawczych. Mimo uwagi, ta część pracy jest kompletna, zupełna, zawiera bowiem wszystkie elementy, które powinny być w niej zawarte.

Rozważania teoretyczne zapoczątkowano w rozdziale pierwszym, w którym skupiono się na problematyce zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Autorka konsekwentnie i skrupulatnie prezentuje różne poglądy dotyczące zagadnienia, wskazując jednocześnie ich atuty i mankamenty. Szczególnie wartościowy jest przegląd wybranych definicji zrównoważonego rozwoju oraz zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw w ujęciu retrospektywnym, a także prezentacja jego celów. Ponadto czytelnika niewątpliwie zainteresują aspekty dotyczące wskaźników zrównoważonego rozwoju, problematyka ekologicznej odpowiedzialności przedsiębiorstw i determinant kształtujących zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. Na uwagę zasługuje fakt umiejętnej modyfikacji zaprezentowanych definicji i przyjęcie ich do własnych badań, co było zadaniem trudnym, wymagającej kompleksowej kwerendy. Niewielkim mankamentem jest natomiast próba weryfikacji w rozdziale pierwszym hipotezy *„Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw ma złożony charakter, determinowany jest on przez szereg czynników wewnętrznych i zewnętrznych, których prawidłowe rozróżnienie ma kluczowe znaczenie dla jego realizacji”*. W mojej opinii hipotezy nie można zweryfikować na podstawie badań literaturowych, lepiej powyższe stwierdzenie byłoby przyjąć jako swoiste motto bądź tezę tej części pracy. Podsumowując, rozdział pierwszy oceniam bardzo wysoko.

Stanowi on mocny fundament do dalszych rozważań, zwłaszcza zawartych w rozdziale metodycznym i empirycznych.

W rozdziale drugim Doktorantka skupiła się na relacjach jakie zachodzą między standingiem finansowym, a zrównoważonym rozwojem. W pierwszej kolejności dokonuje konceptualizacji pojęcia standingu w ujęciu retrospektywnym. Omawia zarówno definicje znane i szeroko dyskutowane w dyskursie, jak i mniej popularne. Szczególną uwagę chciałbym zwrócić na udaną próbę stworzenia własnej definicji, Autorka pisze bowiem *„że samo określenie standingu finansowego przedsiębiorstwa, sformułowane na potrzeby zbadania związków między nim a zrównoważonym rozwojem, może przyjąć następującą postać: standing finansowy to sytuacja finansowa przedsiębiorstwa określona stopniem i charakterem tworzenia, posiadania i przeznaczenia zysku przez przedsiębiorstwo dla podtrzymania i rozwoju systemów społecznych, środowiskowych i gospodarczych”* (s. 39). Przyjęta definicja w mojej opinii jest optymalna z punktu widzenia dalszych badań i stanowi niewątpliwy atut rozprawy. Ponadto, z punktu widzenia celu pracy, bardzo ciekawe są rozważania dotyczące kryteriów i mierników oceny standingu finansowego na poziomie sektorowym, które zaprezentowano zarówno w formie opisowej, jak i tabelarycznej oraz szczegółowe omówienie związków zachodzących pomiędzy wymiarami standingu finansowego (płynności, rentowności, sprawności działania oraz struktury finansowej), a zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw. Przejęcie czterech wymiarów uznaję za poprawne, pozwalające zweryfikować hipotezę, jak i zrealizować przyjęty cel. Podobnie jak w poprzednim rozdziale również tutaj Doktorantka stara się, na podstawie badań teoretycznych, zweryfikować hipotezę, która brzmi *„posiadanie odpowiedniego standingu finansowego, którego przejawem jest płynność finansowa, rentowność, sprawność działania oraz właściwa struktura finansowa wpływa na realizację celów zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw”*. Wydaje się jednak, że nie wykazano tego wpływu.

Podsumowując rozważania zawarte w rozdziale drugim, należy podkreślić ich wielopłaszczyznowość i niezbędność dla realizacji głównego celu pracy. Rozdział ten nie jest jedynie przemyślaną i usystematyzowaną kompilacją dotychczasowego stanu wiedzy w rozpatrywanej dziedzinie, zawiera bowiem wiele autorskich opinii i wniosków, które z jednej strony wzbogacają wiedzę dotyczącą standingu finansowego, z drugiej stanowią ważny głos w dyskusji.

W rozdziale trzecim mgr Magdalena Klaudia Kowalska zaprezentowała kwestie dotyczące metodyki badań. W ramach rozdziału szczegółowo omówiła cel badania, w tym problem badawczy i pole przedmiotowe, hipotezy, uzasadniła wybór problematyki badawczej, a także zaprezentowała etapy badania. Pewne wątpliwości mam odnośnie kolejności prezentowanych aspektów, w mojej opinii w pierwszej kolejności należało uzasadnić temat, a następnie skupić się na celu i problemach. Poruszona kwestia ma jednak charakter dyskusyjny i zależy w głównej mierze od przyjętych założeń metodycznych. Dużym atutem jest natomiast sformułowanie zrozumiałej, wpisującej się w aktualne trendy społeczno-gospodarcze tezy w brzmieniu: *„Uzasadnieniem dla realizacji idei zrównoważonego rozwoju na poziomie przedsiębiorstwa jest przekonanie, że działalność gospodarcza nie powinna przyczyniać się do pogorszenia poziomu i jakości życia obecnych oraz przyszłych pokoleń”* (s. 53). Teza ta może stanowić swoiste motto przewodnie całej dysertacji. Z obowiązku recenzenta chciałbym natomiast wskazać, że w przyjętym okresie badawczym, obejmującym lata 2008-2019, zaobserwowano zarówno negatywny impuls rozwojowy, jak słusznie zauważyła Autorka, jak i pozytywny, o którym już nie wspomina. Niewątpliwym atutem pracy jest natomiast czytelne przedstawienie etapów badania, które dodatkowo zobrazowano odpowiednim schematem. Jego analiza

pozwała stwierdzić, że przyjęty sposób badania jest optymalny z punktu widzenia tematu, celu i hipotez pracy.

Podsumowując rozważania zawarte w rozdziałach teoretycznych oraz metodycznym, chciałbym podkreślić, że stanowią one dobrą podstawę analiz statystycznych, związanych z prezentacją wyników empirycznych prowadzonych badań, a które zaprezentowano w kolejnych trzech rozdziałach.

W rozdziale czwartym Doktorantka dokonała oceny statystycznej zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw według sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. Rozważania, w mojej opinii słusznie, rozpoczyna od omówienia próby badawczej, a następnie płynnie przechodzi do kwestii dotyczących rozwoju ekonomicznego omawianych przedsiębiorstw. Atutem tej części pracy, prócz omówienia poszczególnych parametrów, jest graficzna prezentacja trendów wskaźników rozwoju ekonomicznego przedsiębiorstw według sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. Wykresy te znacznie wzbogacają treść pracy, czyniąc jej odbiór czytelnym i przejrzystym. Równie wysoko oceniam kolejne części rozdziału, w których zaprezentowano wyniki badania dotyczące rozwoju społecznego, środowiskowego oraz zrównoważonego rozwoju. Poszczególne części, podobnie jak w podrozdziale dotyczącym rozwoju ekonomicznego, zobrazowano odpowiednimi wykresami i tabelami, które traktować należy jako istotny walor rozprawy. Swoistym podsumowaniem rozdziału jest badanie zależności pomiędzy składowymi zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw według sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. Autorka syntetycznie omówiła wyniki odnoszące się do ogółu przedsiębiorstw, jak i poszczególnych sekcji. Jednocześnie należy zaznaczyć, że charakterystyka badań przeprowadzonych w tym rozdziale pozwoliła zweryfikować częściowo hipotezę mówiącą, że *„rozwój ekonomiczny (R_e) charakteryzuje się wyższym poziomem dynamiki od rozwoju społecznego (R_s) i środowiskowego (R_δ) w przedsiębiorstwach wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019”*.

Rozdział piąty stanowi kontynuację rozważań i skupia się na statystycznej ocenie standingu finansowego przedsiębiorstw według sekcji PKD w latach 2008-2019. Autorka do analizy wykorzystwała syntetyczne wskaźniki, które wyznaczyła metodą normalizacji. Na uwagę i duże uznanie zasługuje fakt, że Doktorantka dostrzega wady takiego podejścia, związanego z koniecznością zastosowania pewnych założeń upraszczających rzeczywistość gospodarczą. W rozdziale tym podjęła również próbę weryfikacji hipotezy w brzmieniu *„Standing finansowy przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 posiada dodatnią dynamikę w latach 2008-2019”* (s. 107). Realizując wyznaczone zadanie mgr Magdalena Klaudia Kowalska w poszczególnych podrozdziałach przedstawiła wyniki badania dotyczące czterech kluczowych wymiarów oceny standingu finansowego przedsiębiorstw, w tym płynności finansowej, rentowności, sprawności działania oraz struktury finansowej. W mojej ocenie przyjęcie tak zdefiniowanej grupy wskaźników dobrze świadczy o warsztacie badawczym Autorki. Z jednej strony umożliwiło jej to zrealizowanie przyjętych celów, z drugiej uchroniło ją przed nadmiernym rozbudowaniem pracy, co mogłoby zakłócić jej przekaz. Ponadto dużym atutem tej części pracy jest jej zobrazowanie licznymi przejrzystymi tabelami i czytelnymi wykresami. Na uwagę zasługuje również fakt, że Doktorantka nie tylko prezentuje suche dane statystyczne, ale również krytycznie omawia poszczególne wyniki, formułuje własne wnioski i opinie. Zabieg taki powoduje, że praca jest ciekawa, przyciąga uwagę czytelnika i zmusza go do krytycznej analizy. Należy również podkreślić, że badanie, którego wyniki zaprezentowano w omawianym rozdziale pozwoliło odrzucić hipotezę H4, mówiącą, że *„Standing finansowy przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 posiada dodatnią dynamikę w latach 2008-2019”*.

Bardzo ciekawy, podejmujący ważny i aktualny problem jest również ostatni szósty rozdział, w którym zaprezentowano modele wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw wg sekcji PKD2007 w latach 2008-2019. Rozdział ten stanowi swoiste podsumowanie poszczególnych części, a także odpowiada na cel pracy, jakim była ocena wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. W rozdziale tym Doktorantka podjęła udaną próbę weryfikacji hipotezy głównej, słusznie konkludując, że „*podejmując decyzje dotyczące zrównoważonego rozwoju, w tym inwestycji społecznych i ekologicznych, konieczne jest zachowanie dobrej sytuacji finansowo-majątkowej przedsiębiorstwa*” (s. 169). Ponadto sprawdzeniu w tej części pracy podlegały hipotezy pomocnicze H5 i H6. Pierwsza z nich zdaniem Autorki może być przyjęta częściowo, druga natomiast nie została potwierdzona, co oznacza, że nie można jednoznacznie wskazać, który wymiar standingu finansowego, płynność, rentowność, sprawność działania, czy też struktura finansowa ma najwyższy istotnie statystyczny wpływ na rozwój ekonomiczny, społeczny i środowiskowy w sekcjach działalności gospodarczej. Dużym atutem tej części pracy jest również wskazanie dalszych kierunków badań, w tym dotyczących wpływu innych czynników na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. W szczególności Autorka zwróciła uwagę na uwarunkowania makroekonomiczne, dostęp do źródeł finansowania, transfer wiedzy i innowacji, zdolności przedsiębiorcze i inne podobne czynniki, oddziałujące pośrednio lub bezpośrednio na inwestycje społeczne i ekologiczne.

Pozytywnie oceniam również ostatni fragment rozprawy doktorskiej, który stanowi zakończenie. Autorka odniosła się w nim do wszystkich kwestii zapowiedzianych we wstępie i rozdziale metodycznym, w tym hipotez: głównej i pomocniczych, przyjętego celu, a także problemów badawczych. Ponadto dokonała w nim podsumowania rozważań zawartych w głównej części rozprawy, sformułowała wnioski, postulaty i rekomendacje oraz wyznaczyła kierunki przyszłych działań. Wszystkie przedstawione propozycje są uzasadnione, wyważone i trafnie sformułowane, stanowią zatem wkład Doktorantki w rozwój nauki w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Omawiana praca doktorska stanowi ważne i interesujące studium dotyczące problematyki standingu finansowego i jego wpływu na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. Kompleksowa analiza, autorskie wnioski i rekomendacje mają niewątpliwie charakter naukowy. Rozważania zawarte w pracy są merytorycznie poprawne, zdefiniowane problemy badawcze zostały rozwiązane, a hipotezy zweryfikowane. Elementy te stanowią niezaprzeczalny walor ocenianej rozprawy. Praca, moim zdaniem, podejmuje ważny i aktualny problem, którego rozwiązanie może przyczynić się do poprawy działalności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju i działalności proekologicznej. Jednocześnie należy podkreślić, że podjęta w rozprawie doktorskiej problematyka inspirowa do dalszych badań, zwłaszcza o charakterze empirycznym.

W kontekście zaprezentowanych wyników badań Autorki uzasadnione wydaje się być postawienie kilku pytań, do których prosiłbym Doktorantkę o ustosunkowanie się w trakcie publicznej dyskusji, a mianowicie:

- według Doktorantki Polska należy do krajów rozwijających się (s. 57). Proszę wskazać jakie działania należy podjąć aby można było zaliczyć Polskę do krajów rozwiniętych,
- jak Doktorantka definiuje rozwój ekonomiczny, społeczny i środowiskowy, i co było podstawą wyboru 23 zmiennych diagnostycznych (jakie kryteria zastosowała), i jakie zmienne zostały wyeliminowane,

- jak działania, zdaniem Doktorantki należy podjąć, aby podejście do zrównoważonego rozwoju ze strony mikro i małych przedsiębiorstw miało bardziej aktywny charakter.

6. Rezultaty badawcze rozprawy

Opiniowana praca doktorska autorstwa mgr Magdaleny Klaudii Kowalskiej jest bardzo ciekawa i interesująca, stanowi jednocześnie rozwiązanie oryginalnego problemu badawczego, związanego z relacją między standingiem finansowym, a zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw. W opracowaniu można zauważyć wiele elementów twórczego wkładu do nauki, a także liczne i cenne walory poznawcze, aplikacyjne i metodyczne. W recenzowanej rozprawie Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego stawiania i rozwiązywania problemów naukowych, dojrzałością w zakresie prowadzonych badań empirycznych, kompetentnością w interpretacji wyników tych badań, a także profesjonalizmem dotyczącym wnioskowania i formułowania rekomendacji z nich wynikających. W recenzowanej pracy zaprojektowała i przeprowadziła własne badania teoretyczne i empiryczne, stosując kilka metod badawczych, co pozwoliło jej rozwiązać wielowątkowy i skomplikowany problem, istotny zarówno z punktu widzenia naukowego, jak i praktycznego. Moim zdaniem do głównych walorów pracy zaliczyć należy:

- tematykę rozprawy – istotną i ważną z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego, a zarazem słabo przebadaną, odnoszącą się do relacji zachodzących między standingiem finansowym, a zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstw,
- nowatorski charakter prowadzonych badań, tematyka wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw nie doczekała się jeszcze wyczerpujących opracowań,
- wyraźnie określony cel i motyw podjętych badań, których wybór jest wszechstronnie uzasadniony przeglądem literatury obszaru badawczego i oceną stanu praktyki gospodarczej w tym zakresie,
- hipotezę badawczą i jej umiejętne rozbitcie na cztery dodatkowe hipotezy cząstkowe (H3, H4, H5, H6), które dobrze porządkują tok postępowania badawczego,
- strukturę pracy, w której przejrzystość wydzielono część teoretyczną i empiryczną,
- umiejętne zaprojektowanie badania naukowego o charakterze ilościowym, opartego na autorskim modelu składającym się z trzech logicznie powiązanych etapów, które dodatkowo zobrazowano przejrzystym i czytelnym schematem (s. 61-62),
- dobór, przegląd i analiza literatury tematu, zarówno polsko, jak i obcojęzycznej, jej retrospektywny przegląd i opracowanie,
- umiejętne łączenie zagadnień teoretycznych i ich praktyczna weryfikacja, a także ocena zjawisk ekonomicznych opisujących skomplikowaną problematykę dotyczącą wpływu standingu finansowego na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw,
- wysoki poziom naukowy prezentowanych zagadnień,
- dużą erudycję Autorki w zakresie omawianych zagadnień, w tym zarówno w ujęciu ogólnym, jak i szczegółowym, w zakresie w którym mieści się problematyka rozprawy,
- wnioski i rekomendacje zawarte zarówno w poszczególnych rozdziałach, jak i w zakończeniu, które mogą być podstawą twórczej dyskusji i polemiki,
- zidentyfikowanie kierunków dalszych badań, co świadczy o dużej dojrzałości badawczej Autorki i przyjętej metodyce badań,

- ponadto rozprawa napisana jest stosunkowo poprawną polszczyzną, przystępnie i zrozumiale, sposób prowadzenia argumentacji jest rzetelny, tekst zobrazowany jest dużą ilością tabel i wykresów, które zarówno wzbogacają treść rozprawy, jak i ułatwiają jej odbiór.

Mimo wysokiej wartości recenzowanej rozprawy Doktorantka nie ustrzegła się pewnych usterek i nieścisłości zarówno w ujęciu formalnym, jak i merytorycznym. Chciałbym jednak podkreślić, że nieścisłości i usterki często mają charakter dyskusyjny i polemiczny. Moim zdaniem do pewnych kontrowersji należą następujące aspekty:

- brak sprecyzowania celów cząstkowych, w tym empirycznych, poznawczych i aplikacyjnych (które można zidentyfikować na podstawie lektury pracy),
- przyjęcie dwóch hipotez szczegółowych o stosunkowo małej czytelności (H1, H2), które nie zostały zweryfikowane statystycznie,
- używanie w hipotezach H1 i H2 mało precyzyjnych sformułowań typu: „złożony charakter”, „szereg czynników”, „kluczowe znaczenie”, „posiadanie odpowiedniego standingu”, „właściwa struktura” itp.,
- własna ocena pracy, Autorka pisze *„Podjęta problematyka badawcza jest aktualna, ważna a przy tym w niewielkim stopniu rozpoznana. Odnosi się ona do zagadnień niezwykle istotnych, nie tylko z punktu widzenia rozważań naukowych, ale również praktyki gospodarczej”* (s. 5, 58) – takie sformułowania powinien prezentować recenzent,
- brak prezentacji metodyki badania we wprowadzeniu,
- błędne przyjęcie założeń: *„Okres badawczy obejmuje lata 2008-2019 (...), w których to zaobserwowano w Polsce negatywny impuls rozwojowy, wywołany kryzysem sektora finansowego oraz rynku nieruchomości w USA”* (s. 56) – w okresie tym zaobserwowano również „pozytywny impuls rozwojowy”; *„Uzasadnieniem dla takiego stanowiska jest fakt, że ze względu na przynależność Polski do krajów rozwijających...”* (s. 57) - Polska oficjalnie dołącza do grona krajów rozwiniętych według klasyfikacji FTSE Russell 24 września 2018 roku,
- drobne usterki stylistyczne, literówki, błędy interpunkcji, a także występowanie błędów logiczno-językowych, skrótów myślowych oraz zdań o nieprawidłowej konstrukcji.

Wspomniane niedostatki i wątki dyskusyjne nie zmieniają w pełni pozytywnej oceny rozprawy. Treść tej rozprawy jest bowiem świadectwem profesji i dojrzałości Doktorantki.

7. Konkluzja kwalifikacyjna

W świetle powyższej oceny rozprawy doktorskiej pragnę stwierdzić, że stanowi ona interesujące i oryginalnie rozwiązane zagadnienie naukowego. Praca niewątpliwie poszerza wiedzę w zakresie problematyki związanej ze standingiem finansowym i jego wpływem na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. Recenzowana rozprawa zrealizowana jest bardzo sumiennie, starannie i solidnie, a niewielkie mankamenty są wynikiem małego doświadczenia pisarskiego Doktorantki, a nie jej warsztatu badawczo-metodycznego. Szczególnie podkreślam dużą umiejętność Autorki w posługiwaniu się naukowymi metodami badawczymi i to zarówno w zakresie analizy teoretycznej, jak i empirycznej. Dobór i analiza literatury, wykorzystane metody badawcze, merytorycznie poprawne wnioskowanie oraz wyważone i trafne rekomendacje pozwalają stwierdzić, że recenzowana rozprawa stanowi rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego.

Jednocześnie biorąc pod uwagę takie aspekty jak tematyka pracy, jej struktura, zdefiniowane problemy badawcze i ich umiejętne rozwiązanie, przegląd literatury, przyjęta metodyka i

modelowanie, którymi wykazała się pani mgr Magdalena Klaudia Kowalska w procesie powstawania dysertacji, wnioskuję do Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie ekonomia i finanse o uznanie pracy doktorskiej mgr Magdaleny Klaudii Kowalskiej za wyróżniającą.

Sumując pragnę stwierdzić, że rozprawa mgr Magdaleny Klaudii Kowalskiej pt.: „Standing finansowy a zrównoważony rozwój przedsiębiorstw w Polsce. Badania sektorowe”, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Nataszy Duraj, prof. UŁ oraz promotora pomocniczego dr Anny Misztal, **odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim w świetle ustawy o tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz.U. nr 65, poz. 595), i stawiam wniosek o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.**

